

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва)

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Соціологія особистості та девіантної поведінки

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологія управління
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка (обов'язкова)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка (обов'язкова/вибіркова))

форма навчання денна
(денна/заочна)

Харків – 2023 рік

Модуль 1. Особистість в фокусі досліджень соціологів та психологів.

Семінарське заняття №1 (за лекційними темами №№ 1-7). 6 год.

Особистість як предмет теорій та наукових дискусій

Цільова настанова: Засвоїти основні теоретичні підходи та наукові інтерпретації особистості.

Основні питання:

1. Поняття людини і особистості. Соціальність особистості.
2. Теологічні трактування людини. Вчення церкви про душу, провіденціалізм та есхатологія.
3. Філософські погляди на людину в епоху Просвітництва: проблема свободи волі та відповідальності за вчинки.
4. Марксистка інтерпретація людини в контексті принципу економічного детермінізму.
5. Психоаналітична доктрина особистості. З.Фрейд про структуру та основний конфлікт особистості.
6. Розвиток психоаналітичної традиції в працях А.Адлера, К.Юнга, Е.Фромма, К.Хорні.
7. Концепція рис особистості. Емпіричний вимір та психодіагностика особистості.
8. Біхевіористська концепція особистості і межі управління людиною.
9. Соціально-когнітивна теорія особистості.
10. Гуманістична концепція особистості.
11. Теорія дзеркального «Я» Ч.Кулі та Дж. Міда.

Теми рефератів:

1. Соціальність особистості.
2. Біологічні властивості Homo Sapiens як фізична основа розвитку особистості
3. Поняття душі у світових релігіях як еквівалент поняття особистості.
4. Свобода волі і соціальна відповідальність людини в трактуванні філософів епохи Просвітництва.
5. Психоаналітична доктрина З.Фройда і її критика.
6. Теорія колективних (соціальних) архетипів.
7. Е.Фромм про деструктивну соціальну поведінку.
8. Радикальний біхевіоризм і його критика.
9. Інтерактивна концепція особистості в сучасній соціології.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Чи можна вважати, що поняття людини є більш широким стосовно поняття «особистість», чи навпаки?
- Яким чином в особистості поєднується соціальне і індивідуальне?
- Які інстинкти в структурі особистості є провідними в концепції З.Фройда?
- Чому З.Фройда було піддано критиці на початку його самостійної наукової кар'єри і навіть виключено зі спілки психіатрів Відня?
- Чому концепцію особистості З.Фройда іноді визначають як «менеджеріальну теорію»?
- В чому полягає зміст основного конфлікту особистості з точки зору психоаналітичної доктрини?
- В чому полягає різниця поміж структурами особистості в теоріях З.Фройда і К.Юнга?
- Яким чином поняття архетипу свідомості пов'язується з поведінкою людини?

- Яку роль поняття неповноцінності (комплекс неповноцінності) грає в теорії особистості А.Адлера?
- Який «закон людини» А.Адлер вважав провідним, таким що формує ціль існування?
- В чому полягає теорія рис характеру людини?
- Яким чином можна діагностувати риси особистості?
- Яке можливе практичне використання результатів діагностики рис особистості?
- В чому полягає зміст теорії «стимул – реакція»?
- Чому до робіт прибічників біхевіоризму було уважне ставлення в колишньому СРСР?
- Чому концепція особистості К.Роджерса отримала назву «гуманістичної»?
- В чому сутність концепції дзеркального «Я»?

Література: 1, 4, 6, 8, 9, 16

Семінарське заняття №2. (2 год.)

Функції та основні підсистеми особистості.

Цільова настанова: Розглянути внутрішню структуру особистості у зв'язку з функціями особистості як складної системи.

Основні питання:

1. Загальні функції особистості та її підсистеми.
2. Підсистема мотивації поведінки людини: потреби, інтереси, цілі. Теорія самоактуалізації потреб Абрахамса Маслоу.
3. Ціннісна підсистема та її значення для формування особистості.
4. Соціально-комунікаційна підсистема: навички соціальних контактів та соціальні стратегії особистості.
5. Когнітивна підсистема: пізнання світу, інтерналізація, образи соціального світу.

Теми рефератів:

1. Система цінностей людини і соціальна поведінка.
2. Концепція самоактуалізації потреб людини А.Маслоу.
3. Професійні компетенції як підсистема особистості: зміст і процес формування.
4. Стратегії соціальної комунікації як вираз структурних елементів особистості.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Назвіть основні функції особистості.
- Дайте визначення поняттю «мотив поведінки».
- Дайте визначення поняття «цінність».
- Яким чином можна структурувати потреби людини?
- Чи може людина управляти власними потребами?

Література: 5, 9, 10, 13, 37

Семінарське заняття №3. (2 год.)

Соціальні типи особистості

Цільова настанова: Визначити та засвоїти основні підходи до типології особистості

Основні питання:

1. Типологія як наукова процедура в умовах множини об'єктів дослідження. Критерії типології особистості.
2. Типологія особистості за соціальною структурою суспільства та соціальними ролями.
3. Типологія за спрямованістю особистості та рисами стилю життя.

4. Типологія за рисами характеру.

Теми рефератів:

1. Типологія особистості за Е.Фроммом.
2. Типи особистості в різних психологічних концепціях особистості.
3. Соціальні критерії типології особистості.
4. Типи особистості, в основі яких лежать певні риси характеру.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- На яких базових тезах заснована теорія типізації особистості?
- Яким чином тріада категорій «загальне – особливе – одиничне» може бути застосовано до методології типізації особистості?
- Який зв'язок поміж соціальною структурою суспільства, соціальними групами і типами особистості?
- Назвіть риси характеру, які можуть бути покладені в основу типів особистості?
- Чи може самоідентифікація людини вплинути на тип особистості?
- В чому різниця понять «способ життя» і «стиль життя»?
- Як пов'язані стиль життя людини і тип особистості?

Література: 3, 4, 5, 13, 19

Семінарське заняття №4. (4 год.)

Соціалізація як процес становлення особистості

Цільова настанова: Засвоїти поняття соціалізації, розглянути фактори та соціальні інституції, що обумовлюють соціалізацію.

Основні питання:

1. Поняття соціалізації особистості. Первинна і вторинна соціалізація.
2. Теорія соціалізації Еріка Еріксона.
3. Рольова теорія соціалізації.
4. Зовнішні фактори, що впливають на характер соціалізації та її результати.
5. Самовиховання і вплив на соціалізацію суб'єктивного чинника.
6. Інститути соціалізації: сім'я, освіта, трудовий колектив.
7. Сутність і напрями виховання в контексті соціалізації особистості.

Теми рефератів:

1. Стадії соціалізації людини за Е.Ерісоном.
2. Генетичні і фізичні фактори, які впливають на соціалізацію людини.
3. Роль виховання у соціалізації людини.
4. Причини негативних результатів соціалізації.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Визначте поняття «соціалізація».
- Порівняйте поняття «соціалізація» і «соціальна адаптація».
- Яка роль внутрішніх і зовнішніх конфліктів в теорії соціалізації Е.Еріксона?
- Які існують відмінності поміж первинною і вторинною соціалізацією?
- Що таке система освіти і яким чином вона впливає на процес соціалізації людини?
- Назвіть основні напрями виховання людини. Яким чином вони пов'язані з типом цивілізації, характером суспільством і соціально-класовою структурою?
- Яким чином держави в різні епохи намагалися впливати на процес соціалізації?

Література: 5, 18, 22, 25

Семінарське заняття №5. (2 год.)

Соціальна поведінка і соціальна активність особистості

Цільова настанова: Розглянути сфери і напрями активності людини у зв'язку з особливостями соціалізації людини та ступенем розвинутості особистості.

Основні питання:

1. Детермінація поведінки з боку особистості та зовнішніх чинників.
2. Форми та напрями соціальної активності людини.
3. Управління поведінкою. Кібернетична модель поведінки людини.

Теми рефератів:

1. Соціальна поведінка як зовнішній прояв типу особистості.
2. Основні форми соціальної активності людини.
3. Теорія соціальної поведінки Т.Парсонса.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Назвіть основні напрями соціальної активності людини.
- Якою може бути поведінка по відношенню до соціальних норм?
- Яким чином напрями соціальної активності людини пов'язані з основними підсистемами особистості?
- Назвіть типи соціальних дій за М.Вебером.
- Яка роль експектацій у визначенні тактики соціальної поведінки?
- Яким чином відбувається управління поведінкою людини на рівні особистості?

Література: 11, 17, 19, 31, 39

Модуль 2. Теоретичні основи розуміння девіантності.

Семінарське заняття №6. (2 год.)

Основні поняття девіантології та базові методологічні ідеї

Цільова настанова: Сформувати пропедевтичні уявлення стосовно соціології девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Проблема соціальних відхилень: суспільний і науковий інтерес. Соціологія девіантної поведінки: предмет і завдання. Девіантологія як узагальнення даних соціологічних, психологічних, юридичних, біологічних і педагогічних напрямів досліджень ненормативної поведінки.
2. Основні поняття девіантології: «девіація», «девіант», «особистість девіанта», «девіантна поведінка», «девіантність».
3. Система девіантної поведінки та її елементи.
4. Постулати девіантології.

Теми рефератів:

1. Норма і відхилення в поведінці людини.
2. Девіантна поведінка і соціальна норма.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Як перекладається лат. Deviatio?
- Визначте поняття «девіантна поведінка» і «девіант».
- Чи є різниця поміж поняттями «девіантний вчинок» і «девіантна поведінка»?
- В чому полягає соціальна проблема, що пов'язана з феноменом девіантності?
- Які наукові дисципліни вивчають феномен соціальних відхилень?
- Яким чином девіантна поведінка пов'язана з культурою?
- Які різновиди соціальної поведінки є девіантними в межах християнського світогляду?
- Що означає релятивізм девіантності?
- Чи пов'язані між собою різні види девіантної поведінки?

Література: 1, 2, 17, 21

Семінарське заняття №7. (4 год.)

Типи й види девіантної поведінки та девіантів

Цільова настанова: Ознайомитися з типами девіантної поведінки та типовими особистостями девіантів.

Основні питання:

1. Критерії диференціації девіантів та девіантної поведінки: гендерно-віковий, суспільної небезпеки, за напрямом і змістом поведінки.
2. Шкала соціальної небезпеки.
3. Особливо небезпечні форми людської поведінки.
4. Особливості девіантної поведінки жінок і чоловіків.
5. Специфіка девіантності дітей та підлітків.
6. «Позитивні» девіанті: різновиди та їх історична роль.

Теми рефератів:

1. Типологічна схема соціальних відхилень: основні типологічні критерії і групи девіантів.
2. Небезпечні види девіантної поведінки: соціальні наслідки і острах девіантів у суспільстві.
3. Вікова і гендерна специфіка девіантної поведінки.
4. Релігійні і політичні дисиденти як позитивні девіанті.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

1. Що ми вкладаємо у поняття соціальної небезпеки девіантної поведінки?
2. В чому різниця поміж поняттями «негативна» і «позитивна» девіантність?
3. Які форми девіації можна віднести до аутоагресивних видів девіантної поведінки?
4. Які види девіантної поведінки є переважно «жіночими» і «чоловічими»?
5. Чим можна пояснити різну інтенсивність соціальних відхилень в гендерних групах?
6. Назвіть найбільш небезпечні форми девіантної поведінки.
7. Яка загальна історична тенденція в суспільній оцінці небезпеки різних форм девіантної поведінки?
8. Які види девіантної поведінки є специфічними для дітей?

Література: 1, 3, 5, 7, 15, 26, 27, 28

Семінарське заняття №8. (6 год.)

Теорії, які пояснюють девіантну поведінку

Цільова настанова: Засвоїти основні теоретичні ідеї щодо пояснення явища девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Біологічний напрям в теоретичній девіантології: основні теорії XIX та XX ст.
2. Психоаналітичне пояснення агресивної поведінки, масових і серійних вбивств, війни та революцій.
3. Класики соціології про проблему девіантної поведінки.
4. Теорія пристосування до норми Р.Мертона.
5. Трансмісійні теорії, що пояснюють поширення девіантної поведінки.
6. Культурологічне пояснення девіантної поведінки.
7. Теорії, що пояснюють девіантність в середовищі підлітків та неповнолітніх.
8. Радикальний напрям та теорія конструювання девіантності.

Теми рефератів:

1. Теорія природженого злочинця Ч.Ломброзо і її критика.
2. Конституціональна теорія Шелдона: чи можна за статурою людини розглядити небезпечного девіанта?
3. Біологічні концепції ХХ ст., що пояснюють надмірну агресивність людини.
4. Теорії агресивної поведінки, що спираються на вчення З.Фрейда.
5. Функціональне пояснення девіантної поведінки.
6. Теорія диференційної асоціації Е.Сазерленда як пояснення поширення небезпечних форм девіантності.
7. Теорія ярликів і перегляд ставлення до дитячої девіантності.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Яка ідея покладена в основу усіх біологічних теорій девіантності?
- Кого з вчених можна вважати родоначальником біологічного напряму в теорії девіантної поведінки?
- Які зовнішні «стигми» мали нібіто свідчити про належність людини до так званих природжених злочинців?
- Які біологічні фактори можуть свідчити про психологічне неблагополуччя і збочений характер особистості з точки зору науки ХХ і ХХІ ст.?
- Який базовий інстинкт з точки зору вчення З.Фройда співвідноситься з агресивністю людини?
- За яких умов, з точки зору психоаналітичної доктрини, саморегуляція особистості порушується і людина може чинити зло?
- Яким чином прибічники психоаналізу трактують такі явища як мазохізм, садизм, некрофілія?
- На яких підставах Е.Дюркгайм визначав злочинність і суїцид як «нормальні явища»?
- Що означає класовий підхід до явищ девіантності в рамках марксистського вчення?
- Назвіть основні типи пристосування до соціальної норми за схемою Р.Мертона?
- Чому Р.Мerton вважав свою теорію девіантності переважно пристосованою до реалій США?
- Визначте основний зміст культурологічного підходу до розуміння явища соціальних відхилень у суспільстві.
- Які девіантологічні теорії переважно описують причини і закономірності відхиляючої поведінки дітей?

Література: 1, 3, 5, 7, 15, 26, 27, 28

Семінарське заняття №9. (2 год.)

Особистість девіанта: функціональні й структурні деформації

Цільова настанова: Проаналізувати особистість девіанта та порівняти з особистістю «звичайної» людини.

Основні питання:

1. Порівняльний аналіз основних функцій та підсистем «нормально» особистості і особистості з відхиляючою поведінкою.
2. Втрата самоконтроля і проблема дефіциту волі у певних категорій девіантів.
3. Фактори, які негативно впливають на процес соціалізації та зумовлюють формування особистості девіанта.

Теми рефератів:

1. Деформація мотиваційного комплексу у девіантів різного профілю.
2. Особистість девіанта як збій у процесі соціалізації людини.
3. Роль сім'ї та первинних груп у формуванні особистості девіанта.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Визначте поняття «особистість девіанта». Які типологічні групи особистості належать до цього родового поняття?
- Які підсистеми в структурі особистості девіанта мають відхилення і деформації порівняно з «нормальною» людиною?
- Яким чином деформуються базові потреби у алкоголіків і наркоманів?
- Як змінюється система цінностей у різних категорій злочинців?
- За яких умов людина втрачає самоконтроль і стає девіантом?
- Яким чином спадковість може вплинути на формування особистості девіанта?
- Назвіть основні зовнішні фактори, що можуть негативно вплинути на формування особистості та розвиток девіантної поведінки.

Література: 2, 3, 13, 21

Семінарське заняття №10. (2 год.)

Емпіричні спостереження девіантної поведінки

Цільова настанова: Засвоїти базові принципи емпіричного вивчення девіантної поведінки та особистості девіанта.

Основні питання:

1. Методологічні й методичні проблеми, пов'язані з об'єктом емпіричного вивчення.
2. Переваги і недоліки кількісних та якісних методів дослідження девіантної поведінки.
3. Основні стратегії вивчення девіантів та девіантної поведінки: моніторингові дослідження, лонгitudinalne дослідження, порівняльний метод, непряме спостереження.
4. Поширення зразків девіантної поведінки як соціальна епідемія.

Теми рефератів:

1. Застосування різних дослідницьких стратегій при вивчення девіантної поведінки.
2. Теорія сигма-подібної кривої як пояснення динаміки соціальних епідемій.
3. Харківський досвід вивчення розповсюдження нелегальних наркотиків в молодіжному середовищі.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Що означають поняття «кількісні» і «якісні» методи в соціології?
- Які переваги і недоліки пов’язані із застосуванням кількісних і якісних соціологічних методів на практиці?
- Для чого соціологи організують моніторингові і лонгетюдні спостереження стосовно явищ девіантної поведінки?
- З якою метою для вивчення девіантності використовується метод контрольної групи?
- Які соціальні статистики відображають динаміку різних видів девіантної поведінки?
- Що означає поняття «соціальна епідемія»?
- Доведіть, що поширення нелегальних наркотиків в Україні відповідає графіку сигмаподібної залежності.

Література: 2, 14, 29, 41

Модуль 3. Основні види девіантної поведінки

Семінарське заняття №11. (2 год.)

Хімічний тип залежності. Алкоголізм і його соціальні наслідки.

Цільова настанова: розглянути адиктивну поведінку як форму девіантності на прикладі залежності від алкоголю та вивчити наслідки алкогольної залежності для суспільства.

Основні питання:

1. Адикція як соціальна проблема, стан особистості і девіантні прояви.
2. Біологічний і соціальний механізми формування алкогольної залежності.
3. Негативні наслідки зловживання алкоголем для людини, сім’ї, суспільства.
4. Антиалкогольні кампанії та проблематика «сухого закону».

Теми рефератів:

1. Соціальна небезпека адиктивної поведінки.
2. Алкогольна залежність: медичні і соціальні аспекти.
3. Історія і уроки «сухого закону» в США.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- В чому полягає зміст явища адикції?
- Визначте основні типи й види адиктивної поведінки.
- Визначте основні етапи розвитку алкогольної залежності.
- Назвіть негативні наслідки алкоголізації населення.
- Чому алкоголізм можна розглядати як аутоагресивну поведінку?
- Які підсистеми особистості зазнають суттєвої деформації у алкогольно залежних індивідів?

Література: 1, 2, 10, 14, 24, 40

Семінарське заняття №12. (2 год.)

Наркоманія і поширення вживання наркотичних речовин.

Цільова настанова: Засвоїти ідентифікаційні ознаки наркотичної залежності та особистості наркомана, з’ясувати соціальні наслідки наркоманії.

Основні питання:

1. Наркотичні речовини: критерії, різновиди, специфіка дії на людину.
2. Наркотична залежність і її згубні наслідки для особистості. Поведінка наркомана.
3. Наркобізнес. Наркотрафік у світі, діяльність наркомафій.

4. Суспільна відповіальність наркоманів та осіб, які сприяють наркотизації населення.

Теми рефератів:

1. Дискусія довкола вживання так званих «легких» наркотиків.

2. Соціальна небезпека наркоманії.

3. Наркобізнес як небезпечна міжнародна злочинність.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

• Визначте поняття «фізична» і «психологічна» залежність.

• Які види наркотичних речовин є поширеними в Україні?

• В чому різниця поміж поняттями «психоактивна речовина» і «наркотик»?

• Що означає термін «прекурсор»?

• Яка існує адміністративна і кримінальна відповіальність за вживання і поширення наркотиків?

• В чому полягає індивідуальна небезпека вживання наркотичних речовин?

• Які соціальні небезпеки пов'язані з наркотизацією населення?

Література: 1, 2, 10, 14, 31

Семінарське заняття №13. (2 год.)

Нехімічний тип адиктивної поведінки.

Цільова настанова: познайомити студентів з нехімічними формами адикції та їх потенційною небезпекою.

Основні питання:

1. Мультимедійна та Інтернет-адикція: ознаки і негативні наслідки.

2. Ігromанія: історія явища, сучасні форми та негативні прояви.

3. Харчова залежність: особисті і соціальні проблеми.

Теми рефератів:

1. Критерії та наслідки розвитку мультимедійної залежності.

2. Методи тестування особистості на мультимедійну залежність.

3. Ігromанія: історія явища та соціальні небезпеки.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

В чому полягає механізм виникнення мультимедійної залежності?

Назвіть небезпеки, що пов'язані з мультимедійною залежністю?

Якими методами можна виміряти рівень залежності людини від Інтернету і гаджетів?

Які заходи можуть попереджати виникнення мультимедійної залежності у дітей?

В чому сутність явища ігromанії?

Які існують форми ігromанії?

Сформулуйте небезпеку залежності у формі ігromанії для особистості та оточення.

Література: 2, 10, 14, 29, 31, 32

Семінарське заняття №14. (2 год.)

Суїцид як форма девіантної поведінки.

Цільова настанова: розглянути суїцид як форму соціально-небезпечної девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Суїцид як соціальне явище: статистика, небезпека.

2. Зміна ставлення до самогубства в історії людства.

3. Еміль Дюркгайм про «нормальності» суїциду і злочинності. Робота «Самогубство».
4. Форми суїциду і суїцидальні тенденції як специфічний стан особистості.

Теми рефератів:

1. Праця Е.Дюркгайма «Самогубство» та її методологічне значення.
2. Статистика суїциду в різних країнах світу й соціологічне пояснення її рівнів.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Чому суїцид як форма поведінки рішуче засуджувалася в християнських країнах?
- Які існують форми і види суїциду?
- Яким чином рівень суїциду пов'язаний із зовнішніми факторами – релігією, соціальною ситуацією, оточенням?
- В чому полягає соціальна небезпека суїциду?
- Які етапи розвитку суїцидальної тенденції в структурі особистості?
- Яким чином змінюються підсистеми особистості у суїцидента?

Література: 1, 3, 23, 32, 34, 41

Семінарське заняття №15. (2 год.)

Сексуальні відхилення.

Цільова настанова: розглянути поняття норми сексуальної поведінки та сексуальні патології як небезпечні девіації.

Основні питання:

1. Культура і сексуальна норма: коеволюція. Сексуальна революція другої половини ХХ ст.
2. Сексуальні перверсії. Реакція оточення.
3. Кримінальнаексологія і найбільш небезпечні злочини на шрунті сексуальних відхилень.

Теми рефератів:

1. Релятивізм сексуальної норми: історія сексуальності.
2. Християнська мораль і сексуальність.
3. Сексуальна революція і соціальні зміни у другій половині ХХ ст.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Які основні вимоги суспільства до сексуальної поведінки?
- Визначте норми сексуальної поведінки з точки зору християнської моралі.
- Пригадайте основні психологічні стани і психічні захворювання, пов'язані з розладами сексуальної поведінки.
- Дайте визначення поняттю «сексуальне виховання».
- Які позитивні і негативні наслідки мала сексуальна революція?

Література: 1, 2, 5, 8, 9, 10, 12, 29, 33

Семінарське заняття №16. (2 год.)

Проституція як форма девіантної поведінки.

Цільова настанова: з'ясувати сутність проституції як форми девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Поняття проституції, основні форми і різновиди проституції.
2. Проституція в контексті історії, цивілізацій, культур.
3. Особистісні і соціальні негативні наслідки проституції.

4. Секс-бізнес і злочинність.

Теми рефератів:

1. Історія проституції як соціального явища.
2. Секс-бізнес і його кримінальна складова.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Дайте визначення терміну «проституція».
- Які причини існування проституції?
- Яким чином проституція пов'язана з соціальною структурою суспільств?
- Що означає термін «бле рабство»?
- Яким чином явище проституції відображене у адміністративному і кримінальному законодавстві України?

Література: 1, 2, 5, 8, 9, 10, 12, 29, 33

Семінарське заняття №17. (2 год.)

Злочинність і її різновиди.

Цільова настанова: засвоїти поняття злочину і специфіку злочинної поведінки як форми девіації.

Основні питання:

1. Юридичне визначення злочину. Типи й види злочинної поведінки.
2. Тяжкість злочину і суспільна небезпека злочинності.
3. Кримінальні стосунки, потерпіла сторона та її права.
4. Особистість злочинця.

Теми рефератів:

1. Злочинність як соціальне явище.
2. Основні різновиди злочинних посягань.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

За якими критеріями юристи визначають склад злочину?

Які існують типи й види злочинних діянь згідно КК України?

Що вивчає дисципліна віктомологія?

Визначте основні види кримінальних стосунків, які виникають поміж злочинцем і його жертвами.

Що означає термін «професійний злочинець»?

За якими напрямками відбувається деформація особистості у професійних злочинців?

Література: 1, 2 ,5, 10, 12, 26, 28, 29, 34

Семінарське заняття №18. (2 год.)

Найнебезпечніші злочинні дії: злочини проти миру і людяності, геноцид, тероризм.

Цільова настанова: з'ясувати соціально-негативні наслідки найбільш небезпечних форм злочинності.

Основні питання:

1. Злочини проти миру та людяності, військові злочини.
2. Геноцид: історія явища, причини, соціальні та юридичні наслідки.
3. Тероризм: історія, форми, небезпека в сучасних умовах.
4. Гіbridна війна: сутність, технології, дискурси
5. Питання виміру рівнів девіації в зоні проведення бойових дій

Теми рефератів:

1. Геноцид як найбільш тяжкий злочин: історичні прецеденти.
2. Нюрнберзький процес і введення понять злочин проти миру і злочин проти людяності.
3. Соціальне підґрунтя сучасного тероризму.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Яким чином змінилося ставлення в цивілізованому світі до агресивних воєн?
- Що означає термін «військовий злочинець»?
- Дайте визначення поняттю «геноцид».
- Чому голодомор 1930-х рр. в Україні визнано формою геноциду?
- Що означає поняття «тероризм»?
- Які питомі риси особистості терориста?
- Наведіть приклади різних форм терору.

Література: 1, 2 ,5, 10, 12, 26, 28, 29, 34

Модуль 4. Соціальний контроль і робота з девіантами.**Семінарське заняття №19. (2 год.)****Соціальний контроль і його форми.**

Цільова настанова: засвоїти сутність явища соціального контролю та його основні форми.

Основні питання:

1. Поняття соціального контролю і соціальних санкцій.
2. Офіційний соціальний контроль: суб'екти та санкції.
3. Неформальний соціальний контроль та його санкції.
4. Самоконтроль людини та самопокарання.
5. Особливості зміни форм соціального контролю в умовах воєнного стану

Теми рефератів:

1. Інститути офіційного контролю.
2. Неформальний контроль в трудових колективах.
3. Соціологічні теорії соціального контролю.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Дайте визначення поняттю соціального контролю.
- Яку роль грають санкції в системі соціального контролю?
- Хто може виступати в ролі суб'екту соціального контролю?
- Які функції в плані соціального контролю перебирає на себе держава?
- Що є витоком неформального контролю?
- Назвіть основні інструменти неформального контролю.
- Чи може суїцид грاثи роль способу самопокарання?

Література: 1, 5, 15, 22

Семінарське заняття №20. (2 год.)**Еволюція ставлення суспільства до девіантів.**

Цільова настанова: проаналізувати зміни ставлення до девіантів в різні історичні епохи.

Основні питання:

1. Репресивна політика в примітивних і традиційних суспільствах стосовно девіантів.
Переслідування в період Середньовіччя релігійних дисидентів і осіб, які підозрювалися у зв'язках з сатаною.
2. Реформа кримінального права і пенітенціарної системи в XVIII-XIX ст. та пом'якшення долі підсудних, божевільних та інших категорій.
3. Тенденції гуманізації і лібералізації у ставленні щодо девіантів в XX ст.
4. Перегляд низки соціальних норм, якими визначалися різні категорії девіантів.
Суспільна дискусія довкола ЛГБТ-спільнот, одностатевих шлюбів. «легких» наркотиків.

Теми рефератів:

1. Охота на відьом і репресії стосовно релігійних дисидентів у Середні віки.
2. Еволюція ставлення суспільства до сексуальних меншин.
3. Еволюція ставлення до суїцидентів.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Назвіть основні форми реакції суспільства на небезпечних девіантів.
- В якому напрямку еволюціонувало ставлення суспільства до девіантів за часів цивілізацій?
- Яким чином визначала християнська релігія девіантів?
- Які реформи відбувалися в системах кримінального правосуддя і місце позбавлення волі в епоху модерну і постмодерну?
- Яким чином загальна гуманізація і лібералізація торкнулася долі девіантів у європейських суспільствах?
- Наведіть приклади, коли трансформація соціальних норм змінила статус девіантів або пом'якшила ставлення до них?

Література: 1, 2, 5, 17, 19, 26

Семінарське заняття №21. (2 год.)**Кримінальне покарання і його функції.**

Цільова настанова: розглянути сутність і форми кримінального покарання як засоба протидії соціально-небезпечним формам девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Сутність і форми кримінального покарання.
2. Еволюція форм кримінального покарання, інституту смертної кари та пенітенціарної системи. Форми кримінального покарання, які не передбачають позбавлення волі.
3. Сучасна пенітенціарна система і тюремний соціум.

Теми рефератів:

1. Кримінальне правосуддя і його функції.
2. Еволюція смертної кари.
3. Історія тюремного ув'язнення.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Коли в історії людства з'являється кримінальне правосуддя?
- Чим відрізняється кримінальне правосуддя від «домашнього» покарання?
- Що означають терміни загальна і спеціальна превенція стосовно розповсюдження злочинності?

- Які реформаторські ідеї висловив Ч.Беккаріа у XVIII ст.?
 - Які ідеї щодо реформування кримінального правосуддя висунули представники позитивної школи в науці кримінального права?
 - Коли і чому з'являється ювенальна юстиція?
 - Назвіть аргументи тих, хто виступає «за» і «проти» смертної кари.
 - Які санкції, що накладає кримінальний суд, не пов'язані з обмеженням свободи?
- Література:** 14, 20, 29, 49, 120.

Семінарське заняття №22. (2 год.)

Теорія і практика відновлювального правосуддя.

Цільова настанова: ознайомити студентів з перспективами розвитку в Україні нової форми ювенальної юстиції – відновлювального правосуддя і медіації.

Основні питання:

1. Сутність відновлювального правосуддя.
2. Медіація як процедура примирення сторін.
3. Технології медіації та роль медіатора.

Теми рефератів:

1. Відновлювальне правосуддя – новий етап розвитку кримінальної юстиції.
2. Технологія примирення сторін і здійснення процедури медіації.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Дайте визначення поняттю відновлювального правосуддя.
- З яких причин була запропонована ідея відновлювального правосуддя?
- За яких умов можлива процедура примирення сторін?
- На яких принципах заснована діяльність медіатора?
- Назвіть основні етапи здійснення процедури медіації.

Література: 1, 2, 7 ,25

Семінарське заняття №23. (2 год.)

Медична допомога і лікування девіантів.

Цільова настанова: розглянути перспективи лікування осіб з метою подолання девіантної поведінки.

Основні питання:

1. Сутність медичного втручання з метою припинення девіантної поведінки: принципи і форми лікування.
2. Медична допомога особам, що страждають на алкогользм і наркоманію.
3. Медична допомога суїцидентам.
4. Медична допомога особам з сексуальними відхиленнями та особам, що займаються проституцією.

Теми рефератів:

1. Організація наркологічної служби в Україні.
2. Медична допомога особам, що страждають на залежність різної етіології.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Які види медичної допомоги можуть застосовуватися щодо девіантів.
- В яких випадках девіанти потребують медичної допомоги?

- В яких випадках особи, що страждають на алкогольм і наркоманію, потребують ургентної допомоги?
- На яких принципах заснована медична допомога девіантам?
- В яких випадках медична допомога девіантам може досягнути своїх цілей?
- Яка роль психолога при наданні допомоги медичної допомоги девіантам?

Література: 2, 3, 21

Семінарське заняття №24. (2 год.)

Соціальна і психологічна робота з девіантами.

Цільова настанова: розглянути можливості системи соціального забезпечення з метою соціальної допомоги девіантам.

Основні питання:

1. Принципи, цілі, методи соціальної роботи з девіантами.
2. Основні суб'єкти, що надають допомогу різним категоріям девіантів в Україні.
Світовий досвід соціальної роботи з девіантами.
3. Специфіка роботи з дітьми-девіантами.

Теми рефератів:

1. Соціальна робота з адиктами.
2. Психологічна допомога девіантам.
3. Соціальна робота з особами, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Які існуючі в Україні суб'єкти соціальної роботи можуть надавати допомогу девіантам різного профіля.
- Які проблеми, що мають особи-девіанти, можуть бути предметом соціальної роботи?
- Назвіть основні положення Закону України про роботу з особами, які звільнилися з місць позбавлення волі.
- Які методи можуть застосовувати практичні психологи для допомоги девіантам?

Література: 2, 3, 4

Семінарське заняття №25. (2 год.)

Програми реабілітації і ресоціалізації девіантів.

Цільова настанова: ознайомитися з існуючими популярними програмами в галузі реабілітації та ресоціалізації девіантів.

Основні питання:

1. Сутність понять «реабілітація» та «ресоціалізація» стосовно девіантів.
2. Основні соціальні технології, що передбачають реабілітацію залежних осіб.
3. Програми для реабілітації осіб, які займалися проституцією, жертв «білого рабства», дітей, які залучалися доекс-індустрії.

Теми рефератів:

1. Найбільш відомі в світі програми реабілітації залежних осіб.
2. Проблема ресоціалізації і її практичне вирішення в біографії девіантів.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Дайте визначення поняттю реабілітації.
- За якими напрямами може здійснюватися реабілітація особистості адикта?
- В чому полягає реабілітація осіб, склонних до суїциду?

- Що означає термін «програма реабілітації»?
- Які суб'єкти можуть виступати в якості організаторів реабілітаційних програм?
- В чому полягає реабілітаційна програма «10 кроків» при роботі з адиктами?
- Чому у девіантів виникає потреба у ресоціалізації?

Література: 2, 3, 4

Семінарське заняття №26. (2 год.)

Профілактика девіантної поведінки.

Цільова настанова: розглянути можливості попередження девіантної поведінки з боку держави і недержавних структур.

Основні питання:

1. Поняття профілактики девіантної поведінки. Основні форми профілактичної діяльності.
2. Сім'я та сімейне виховання у профілактиці девіантної поведінки.
3. Роль системи освіти, державних установ в системі профілактики.
4. Роль ЗМІ, пропаганда здорового способу життя.
5. діяльність кризових центрів. Телефони довіри.

Теми рефератів:

1. Профілактичні програми стосовно попередження наркозалежності.
2. Організація і цілі телефона довіри.
3. Розповсюдження ідей здорового способу життя як профілактика девіантної поведінки з елементами аутоагресії.

Питання для перевірки знань та цільових виступів:

- Дайте визначення поняттю «профілактика» стосовно девіантної поведінки.
- Який зміст вкладається в поняття «первинна» і «вторинна» профілактика наркозалежності?
- Чому вважається, що профілактика є більш ефективний захід ніж лікування?
- Яким чином можна організувати профілактику різних форм девіантної поведінки в закладах освіти?

Література: 1, 2, 3, 4, 32

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1	Девіантологічні читання в Харківському національному університеті внутрішніх справ (2008–2012): 100 кращих тез доповідей: зб./уклад. і заг. ред. І.П. Рущенка. – Х.: Золота миля; ХНУВС, 2013.
2	Злобіна О. Г., Тихонович В О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. - К., 2001.
3	Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2010. — 224 с.
4	Рущенко І.П. Загальна соціологія: Підручник. – Харків: НУВС, 2004. – 524 с.

5	Рущенко І.П. Соціологія злочинності. – Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.
6	Соціологія і психологія: Навч. посіб. / За ред. Ю.Ф. Пачковського. – К.: Каравела, 2009.
7	Черниш Н.Й Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. –5-те вид., перероб. і доп. –К.: Знання, 2009. –468с.
8	Panofsky I. Style and Medium in the Motion PicturesWilson, Carolyn; Grizzle, Alton; Tuazon, Ramon; Akyempong, Kwame; Cheung, Chi-Kim. Media and information literacy curriculum for teachers, 2011, 192 p.
9	Rosenstiel, Tom and A. Mitchell (eds). (2003). Thinking Clearly: Cases in Journalistic Decision-Making. New York: Columbia University Press

Допоміжна література

10	Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Монографія / Н.В. Ківенко, І. І. Лановенко, П.В. Мельник. Ірпінь: АДПС України, 2002. – 240 с
11	Андрющенко В., Губерський В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. — К., 2002.
12	Балакірєва О.М. Соціологічний дискурс дослідження соціальних епідемій // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Вип.16. – Харків: Видавничий центр Харківського держуніверситету ім. В.Н. Каразіна, 2010. – С. 587–593.
13	Злобіна О. Г. Категорія «особистість» у системі понять соціальної теорії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2000. - №2.
14	Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності. - К., 1996.
15	Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2004.
16	Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання: Навч. посіб.—Житомир: Полісся, 2006.
17	Капська А.Й. Соціальна робота: Навч. посіб. - К.: Центр навчальної літератури, 2005.
18	Лукашевич М. П. Соціалізація: виховні механізми і технології. – К. : ІЗМІН, 1998. – 112 с.
19	Лукашевич М. П., Туленков М. В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. — К., 1999.
20	Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004.
21	Мід Джордж Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. — К.: Укр. центр духовної культури, 2000.
22	Москаленко В. В. Соціалізація особистості : моногр. / В. В. Москаленко. – Київ : Фенікс, 2013. – 540 с.
23	Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). — Житомир, 1997. Навч.-метод. посіб. / Ін-т змісту і методів навчання. –К., 1998.

24	Пилягіна Г. Я., Винник М. І. Проблема саморуйнуючої поведінки серед населення України // Новини медицини и фармації. — 2007. — № 215.
25	Рущенко І. Ідейні джерела відновлюваного правосуддя: позитивістська школа в науці кримінального права // Кримінологія и девіація / Кримінологічні дослідження: вип.8. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С.31–40.
26	Рущенко І.П. Архетип заборони як кримінологічна гіпотеза // Соціальна психологія. – 2007. – №2 (22). – С. 3–13.
27	Рущенко І.П. Дисиденти як девіанти тоталітарних суспільств // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 7 квіт. 2012 р.). – Х.: ХНУВС, 2012. – С. 66–70.
28	Рущенко І.П. Кримінологічна модель особистості // Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали міжн. наук. конф., 9 грудня 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкіна. – Х.: Право, 2016. – С.57-60.
29	Рущенко І.П. Соціальний порядок і соціальні відхилення // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Вип.15. – Харків: Видавничий центр Харківського держуніверситету ім. В.Н. Каразіна, 2009. – С.136–146.
30	Рущенко І.П. Страх як базисний елемент системи соціального контролю // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 6 квіт. 2013 р.). – Х.: ХНУВС, 2013. – С. 12–16.
31	Рущенко І.П. Фактор моди в структурі епідемії наркотизму // Український соціум. – 2014 – №4 (51). – С.75-85.
32	Рущенко І.П., Сердюк О.О. Моніторинг адиктивної поведінки харківської молоді: концептуалізація даних емпіричних спостережень // Український соціум. 2016. № 4(59). – С. 42-56.
33	Рущенко І.П., Швед О.В. Дитяча порнографія та небезпека спілкування дітей в Інтернеті // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 2005. – С.461–465.
34	Рущенко І.П. Методологічні і методичні питання виміру рівнів девіації в зоні бойових дій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка / Соціологічні науки. – 2016. – №5 (302). – С. 71-91.
35	Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. — Львів: Укр. технології, 2005.
36	Сморж Л. О. Особа і суспільство (філософсько-психологічний аспект). — К., 2001.
37	Соціальний ареал життя особистості / М. Шульга (ред.); НАН України, Ін-т соціології. — К., 2005.
38	Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: «Фоліант», 2007.
39	Фромм Е. Втеча від свободи: людина для себе / Пер. с англ. – Мінськ : Попурі, 1998. – 420 с.
40	Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій: Конспект. — Вип. 3. — Львів, Кальварія,

	1996.
41	Шестопалова Л. Суїцид в Україні та Росії: порівняльний аналіз // Право України. – 2000. – № 8.

Література іноземною мовою

1. Article 19. (1999, June). Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation. International Standards Series. Retrieved 27 May 2009 from www.article19.org/pdfs/standards/righttoknow.pdf
2. Bertrand, Claude-Jean. (2003). *Media Ethics and Accountability Systems*. New York: Hampton Press
3. Committee to Protect Journalists, at <http://www.cpj.org>
4. Dominick, J. R. (2007). *The Dynamics of Mass Communications*. 9th ed. Boston: McGraw-Hill
5. Dutton, William H. [Social transformation in an information society: rethinking access to you and the world](#), 2004, 134 p.
6. [http://portal.unesco.org/ci/en/files/19137/11164945435advocacy_brochure.pdf/](http://portal.unesco.org/ci/en/files/19137/11164945435advocacy_brochure.pdf)
7. Joseph, Ammu. (2005): Media Matters Citizens Care. Retrieved on 17 May 2011 from
8. Mencher, Melvin. (2006). *News Reporting and Writing* (10th ed.). Boston: McGraw-Hill
9. Mendel, Toby. (2008). *Freedom of Information: A Comparative Legal Survey* (2nd Ed.).
10. Paris: UNESCO, at <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001584/158450e.pdf>
11. Reporters sans frontiers, at <http://www.rsf.org>
12. Rosenstiel, Tom and A. Mitchell (eds). (2003). *Thinking Clearly: Cases in Journalistic Decision-Making*. New York: Columbia University Press
13. State of the News Media, at <http://www.journalism.org>
14. UNESCO. (2007). *Model Curricula for Journalism Education for Developing Countries and Emerging Democracies*. Paris: UNESCO, at <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001512/151209e.pdf>
15. UNESCO. (2009) Guidelines for Broadcasters on Promoting User Generated Content and Media and Information Literacy. Paris: UNESCO, at <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001871/187160e.pdf>
16. Ward, S.J.A. (2005). Philosophical Foundations of Global Journalism Ethics. *Journal of Mass Media Ethics* 20:1, 3-21